

УДК 339.727.330.4

Стецюк П.А., д.е.н., професор
ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИЙ МЕХАНІЗМ АГРАРНОГО РОЗВИТКУ

В статті проведено критичний аналіз фінансового механізму, обґрунтовано методологічні положення щодо фінансового регулювання відтворювальних процесів з урахуванням особливостей і закономірностей сучасного етапу розвитку вітчизняної економіки.

Ключові слова: фінансово-кредитний механізм, управління фінансовими ресурсами, методи, інструменти, фінансове забезпечення, розширене відтворення.

Stetsyuk P.

FINANCIAL AND CREDIT FACILITIES AGRICULTURAL DEVELOPMENT

The article argued the relevance of research from the perspective of the lack of specialized financial infrastructure, service-oriented agricultural production and effective financial and credit mechanism of its resource provision adversely affects the competitiveness of enterprises in the industry in the commodity and financial markets, limiting their opportunities in the context of long-term economic.

Determined that the financial and credit mechanism is an important component of the control system of financial support expanded reproduction enterprises of the agricultural sector.

Determined that a holistic conceptual apparatus is the basic foundation of research of financial and credit mechanism of agricultural development as an economic phenomenon.

On the basis of summarizing the literature determined that in terms of content in the logical structure of interpretations of economic content of the financial mechanism is used only a few constitutive elements: an integral part of the economic mechanism and element management system; system or a set of organizational forms of financial relations; set of forms, methods, instruments and tools of influence on the formation and use of financial resources.

Argued that the practice of agricultural production is the most appropriate definition of a pragmatic financial and credit mechanism as a set of forms and methods of external and internal influences on the formation, use and accumulation of financial resources in order to ensure their economic activity of the sector and improve the efficiency and profitability.

Implementation of functionality and internal positive potential financial and credit mechanism is based on an understanding of its systemic nature. Argued that the financial and credit mechanism is a certain economic system because it has all the basic attributes: the appointment, functions, flows, structure.

Стецюк П.А.

The basic theoretical preconditions of effective financial mechanisms. It is proved that the formation of an effective financial mechanism precedes the decision outlined the range of issues. The sequence of stages of creation of the financial mechanism in the context of the formation of an effective system of financial management.

To effectively control the formation and use of financial resources structuring of financial and credit mechanism is advantageously carried out from a position of separation by local mechanisms.

Determined that the efficiency of formation and use of financial resources, socio-economic systems is impossible without purposefully formed system management of these processes, which is adequate external conditions and internal conditions of its operation and is based on modern theoretical and methodological base.

Disclosed that the adequacy of financial policy instruments external economic environment and domestic situation is an essential prerequisite for economic growth and competitive position. Her choice is made taking into account the basic parameters of certain financial strategy.

It is shown that the philosophy of fiscal policy should be based on the need to study the most important aspects of the formation and use of financial resources to the various areas of activity.

Keywords: financial mechanism, management by financial resources, methods, instruments, financial providing, extended reproduction.

Стецюк П.А.

ФИНАНСОВО-КРЕДИТНЫЙ МЕХАНИЗМ АГРАРНОГО РАЗВИТИЯ

В статье проведен критический анализ финансово-кредитного механизма, обоснованы методологические положения относительно финансового регулирования воспроизводительных процессов с учетом особенностей и закономерностей современного этапа развития отечественной экономики.

Ключевые слова: финансово-кредитный механизм, управление финансовыми ресурсами, методы, инструменты, финансовое обеспечение, расширенное воспроизводство.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Нинішній етап розвитку вітчизняного аграрного виробництва характеризується помітним підвищенням ролі та значимості фінансових ресурсів у системі ресурсного забезпечення як його окремих ланок, так у цілому й всього відтворювального процесу. Незважаючи на те, що за останнє десятиліття умови фінансового забезпечення виробничої й інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери економіки значно покращились, а обсяги фінансових ресурсів, які залучаються для цих цілей зросли, фінансова ситуація залишається далекою від

оптимальної. Існує ряд об'єктивних та суб'єктивних причин такого стану. Серед них впливове значення мають відсутність спеціалізованої фінансової інфраструктури, орієнтованої на обслуговування аграрного виробництва та ефективного фінансово-кредитного механізму його ресурсного забезпечення. Найбільший прояв цього впливу маємо у сфері конкурентоспроможності підприємств галузі на традиційних товарних ринках, а також у доступу до зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів. Зазначене негативно позначається на різних аспектах виробничо-фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств, обмежує їх можливості щодо перспективного економічного розвитку. Тому актуальним у науковому і прикладному значенні є подальше розширення дослідження науково-методичних аспектів формування та функціонування фінансово-кредитного механізму аграрного розвитку.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідження різних аспектів фінансово-кредитного механізму мають тривалу історію у вітчизняній економічній теорії. Особлива активно ця тема досліджувалась в середині шістдесятих років минулого століття у зв'язку з імплантація нових методів управління радянською економікою. Новий поштовх активізації вивчення проблеми дав початок ринкових трансформацій. Важливі наукові результати у цій царині мають такі відомі вчені як Л.І. Абалкін, І.О. Бланк, О.Д. Василик, Г.Л. Вознюк, О.Є. Гудзь, Л.А. Дробозіна, А.Г. Загородиш, В.В. Ковальов, О.М. Ковалюк, М.І. Крупка, В.М. Опарін, Б.Й. Пасхавер, В.М. Родіонова, В.К. Сенчагов, В.М. Федосов.

Однак залишається значна частина дискусійних питань, які обумовлюють необхідність розширення наукових досліджень особливо в такій сфері, як адаптація теоретичного базису до специфіки аграрного виробництва.

Цілі статті. Метою статті є критичний аналіз наукових положень та концепцій фінансового механізму в контексті формування методологічних положень, що стосуються фінансового регулювання відтворювальних процесів у аграрному виробництві з урахуванням особливостей та закономірностей сучасного етапу розвитку підприємств реального сектора економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Цілісний понятійний апарат є

базисною основою дослідження різних економічних явищ та процесів. При розкритті сутнісних якісних характеристик фінансово-кредитного механізму ми виходимо з того, що, по-перше, він, як і будь-яке інше економічне явище має різні форми прояву. І, по-друге, «...немає правильного чи неправильного визначення. Терміни можна створювати, лише враховуючи наші цілі» [8, с. 2]. Кожний дослідник адаптує зміст використовуваних термінів під вирішення завдань власного дослідження з тим, щоб найповніше розкрити досліджувану проблему. Тому подальший аналіз здійснено під кутом зору аргументації авторської позиції.

У свій час відомий економіст академік Л.І.Абалкін дав розгорнуте трактування терміну «господарський механізм», який «володіє досить складною структурою. Серед найважливіших його структурних ланок можна виділити: форми організації суспільного виробництва (поділ праці, спеціалізація виробництва, його розміщення та інші, з допомогою удосконалення яких суспільство впливає на розвиток продуктивних сил і забезпечує підвищення ефективності їх використання); форми господарських зв'язків, завдяки яким здійснюється своєрідний «обмін речовин» в економіці, в тому числі оборот засобів виробництва, фінансово-кредитні відносини та інші; структуру, форми і методи планування і господарського керівництва, в складі яких одночасно з економічними можуть бути виділені також правові і соціально-психологічні форми і методи; сукупність економічних важелів і стимулів впливу на виробництво і учасників господарської діяльності, з допомогою яких забезпечується узгодження і стимулювання господарської діяльності» [1]. Це визначення стало теоретичним підґрунтям для подальшого конструювання авторських інтерпретацій не лише цього терміну, а й споріднених з ним «економічний механізм», «фінансовий механізм», «фінансово-кредитний механізм» і т.п.

Однак варто відмітити, що у даної інтерпретації є не лише прихильники, а й критики, які не безпідставно вважають, що «таке визначення – типовий приклад ідеоцентризму, коли нове, недостатньо чітко сформульоване поняття чи ідея «підминають» під себе інші поняття» [2].

Спроба всеохоплюючого опису привела до того, що у складі фінансово-кредитного механізму В.К. Сенчагов виділив кілька підсистем (фінансово-кредитне планування, фінансово-кредитні

інструменти та організаційна структура, правовий режим фінансово-кредитної системи), сім блоків (плани та баланси, показники, норми та нормативи формування і розподілу фінансових ресурсів, фонди забезпечення відтворення і стимулювання економічного розвитку, органи управління, основні нормативні акти, регулюючі фінансові відносини), понад 80 елементів (звідний фінансовий план країн, державний бюджет, кредитний план, баланс грошових доходів і витрат населення, валютний план тощо) [12].

Аналіз літературних джерел вказує на наявність досить широкого кола авторських визначень фінансового механізму. Воно настільки широке, що термінологічні інтерпретації стали об'єктом окремих класифікацій. Однак у змістовому плані в логічній структурі інтерпретацій економічного змісту фінансового механізму використовується лише кілька конститутивних елементів: 1) складова частина господарського (економічного) механізму та елемент системи управління; 2) система чи сукупність організаційних форм фінансових відносин; 3) сукупність форм, методів, важелів та інструментів впливу на формування та використання фінансових ресурсів (грошових коштів, грошових фондів). При цьому слід відмітити, що практично не зустрічається визначень, які б базувались лише на одному з цих елементів. Як правило, всі визначення включають комбінацію окремих якісних характеристик фінансового механізму, однак окремі з них акцентують увагу на певних ознаках. Для прикладу та аргументації авторської позиції найбільш типові з них.

Окремі визначення фінансового механізму містять його структуру за об'єктами фінансових відносин чи рівнями управління. Так, В. М. Родіонова розчленовує загальний фінансовий механізм на фінансовий механізм підприємств (організацій, установ), страховий механізм, бюджетний механізм і т.д. На думку автора у кожному з них згідно з функціональним призначенням можна виділити такі ланки: мобілізація фінансових ресурсів, фінансування, стимулювання та ін.» [13, с. 427]. А В.П. Іваницький та О.І. Мельник вважають, що «фінансовий механізм включає фінансовий механізм домашніх господарств, фінансовий механізм підприємств, фінансовий механізм держави. Правомірність запропонованої декомпозиції вони аргументують тим, що кожному виду суб'єктів господарювання відповідає індивідуальна сукупність форм і методів формування та використання фінансів» [6, с. 91].

Є група авторів, які розглядають фінансово-кредитний механізм з функціональних позицій фінансового менеджменту як взаємозв'язану систему «методів фінансово-кредитного планування, фінансово-кредитних важелів і форм організації управління фінансами і кредитом. Основне призначення фінансово-кредитного механізму полягає в створенні, розподілі і використанні фінансових і кредитних ресурсів народного господарства» [4, 11, с. 5, 9].

Ми вважаємо, що для практики аграрного виробництва найбільш прийнятним є прагматичне визначення фінансово-кредитного механізму як сукупності форм і методів зовнішнього й внутрішнього впливу на формування, використання та нагромадження фінансових ресурсів з метою забезпечення ними господарської діяльності підприємств галузі та підвищення ефективності і прибутковості виробництва. Складовими фінансового механізму є фінансове забезпечення, фінансове регулювання, фінансові потоки і система фінансових інструментів та індикаторів [5].

Реалізація функціональних можливостей та внутрішнього позитивного потенціалу фінансового механізму ґрунтується на розумінні його системного характеру. Представляючи фінансовий механізм як систему, необхідно визначити її зміст.

Ми розглядаємо фінансово-кредитний механізм як систему, оскільки він має всі основні її атрибути:

призначення – досягнення поставленої перед ним економічної та фінансової мети;

функції – забезпечення раціонального руху грошових потоків та формування фінансового потенціалу; регулювання фінансових взаємовідносин у сфері фінансування, інвестування, страхування, оподаткування, формування та розподілу фінансових результатів; підтримка фінансової безпеки, фінансової адаптивності, ліквідності, платоспроможності, кредитоспроможності, інвестиційної привабливості; підтримки реалізації кращої з фінансових альтернатив; забезпечення здійснення контролю і моніторингу реалізації фінансової стратегії та політики підприємства;

потоки – фінансові та інформаційні між його окремими структурними елементами;

структуру – співвідношення між окремими компонентами, а також локальними механізмами, в рамках яких здійснюється узгодження між спільною метою та завданнями цих елементів

системи.

Фінансово-кредитний механізм представляє собою відкриту економічну систему, яка, з одного боку, взаємодіє із зовнішнім економічним оточенням, а з іншого – має власну внутрішню структуру.

Для ефективного управління формуванням та використанням фінансових ресурсів структуру фінансово-кредитного механізму доцільно здійснювати з позиції його поділу на локальні механізми: самокупності; фінансової відповідальності; самофінансування; змішаного фінансування; державної фінансової підтримки; пільгового оподаткування; комплексної оцінки, аналізу та інтерпретації отриманих результатів; планування; контролю та моніторингу економічних процесів; розподілу ресурсів, витрат та результатів; противитратного; ціноутворення; управління ризиком; страхування.

Використання кожного із зазначених механізмів спрямоване на забезпечення отримання позитивних чистих грошових потоків, що розширюють ресурсну базу формування фінансових ресурсів, тобто покращує умови доступу до різних їх джерел. При цьому важливе значення мають критерії достатності за обсягом та прийнятності за ціною, а також можливість повного відшкодування використаних фінансових ресурсів, оплати витрат на їх залучення та отримання позитивного ефекту.

Підвищення ефективності формування та використання фінансових ресурсів соціально-економічних систем (підприємства, галузі, регіону тощо) не можливе без цілеспрямовано сформованої системи управління цими процесами, яка адекватна зовнішнім умовам і внутрішньому стану її функціонування та опирається на сучасну теоретико-методологічну і методичну базу.

Методологія управління фінансовими ресурсами, на нашу думку, включає:

- визначення її концептуальних засад (об'єктивна необхідність, етапність створення, інтегрованість із загальною системою управління, орієнтація на стратегічні цілі розвитку системи, системний підхід до її формування, альтернативність у виборі джерел та напрямків використання фінансових ресурсів);

- використання фінансового та локальних механізмів управління в процесі формування та використання фінансових ресурсів (правове забезпечення, фінансові інструменти, фінансові методи, фінансові

важелі, інформаційне забезпечення);

– розробку алгоритму управління формуванням та використанням фінансових ресурсів ;

– відбір та класифікацію чинників, що впливають на прийняття управлінських рішень у сфері формування та використання фінансових ресурсів;

– обґрунтування методичних підходів до оптимізації структури джерел формування фінансових ресурсів з урахуванням особливостей фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств;

– розробку моделі розподілу фінансових ресурсів за окремими напрямами їх використання;

– методику прийняття управлінських рішень щодо формування та використання фінансових ресурсів в умовах невизначеності.

В ринкових умовах міняється стратегія управління підприємствами та іншими соціально-економічними системами, а одночасно і їх фінансова стратегія. Відповідно до цих змін формується фінансова політика. Остання в загальноприйнятому розумінні трактується як форма реалізації фінансової ідеології та стратегії у розрізі окремих аспектів фінансової діяльності [3, с. 349-350].

Адекватність інструментів фінансової політики зовнішньому економічному оточенню та внутрішньому становищу є найважливішою передумовою економічного зростання та забезпечення конкурентних позицій не лише на товарних, а й на фінансових ринках. Її вибір здійснюється з урахуванням основних параметрів визначеної фінансової стратегії.

Філософія фінансової політики повинна виходити з необхідності обґрунтування найбільш важливих аспектів формування та використання фінансових ресурсів за такими напрямами:

– політика управління оборотними активами, кредиторською та дебіторською заборгованістю, спрямована на мобілізацію й ефективне використання всіх наявних фінансових ресурсів, та мінімізацію витрат на залучення їх додаткових обсягів;

– інвестиційна політика, що забезпечує створення та придбання необхідних підприємству активів, використання яких дозволяє підтримувати його конкурентоспроможність, нормальне функціонування та здійснювати економічний розвиток;

– кредитна політика, на основі якої досягається оптимальне за вартістю залучення та використання кредитних ресурсів комерційних

банків;

– облікова політика, орієнтована на повне та своєчасне забезпечення управління підприємством і його структурними підрозділами необхідною та достовірною інформацією про реальні фінансові процеси підприємства;

– податкова політика, що дозволяє використовувати існуючі податкові пільги та мінімізувати витрати на виконання своїх податкових зобов'язань.

Формуванню ефективного фінансово-кредитного механізму підприємств аграрної галузі в контексті забезпечення сталого економічного розвитку передують вирішення певного кола питань. Найбільш суттєвими серед них, на нашу думку, є наступні.

Перша. Ретроспективний аналіз тенденцій та закономірностей економічного розвитку, встановлення домінуючих причин та наслідків можливих дисбалансів динаміки фінансових показників, а також їх якісного й кількісного впливу на процес розширеного відтворення конкретного підприємства та формування економічної стратегії і локальних фінансових політик впливу на перспективний економічний поступ.

Друга. Прогнозування основних тенденцій динаміки зовнішнього фінансового оточення, оцінка можливого (позитивного і негативного) впливу на темпи розширеного відтворення модифікованих регулятивних інструментів фінансово-кредитної політики держави.

Третя. Прогнозування реакції та адекватних змін фінансової стратегії і тактики, принципів і методів фінансування розширеного відтворення, розвитку фінансового потенціалу для забезпечення фінансової адаптивності, фінансової безпеки, стійкості, ліквідності та платоспроможності.

Четверта. Визначення потреби у фінансових ресурсах для забезпечення перспективних виробничих й інвестиційних програм підприємства та домінуючих джерел їх формування збалансованих по обсягу й часу надходження.

П'ята. Формуванню ефективного фінансово-кредитного механізму, адекватного стратегічним потребам розширеного відтворення та прогнозній динаміці зовнішнього фінансового оточення.

Висновки. Визначено, що фінансово-кредитний механізм є важливою складовою управління системою фінансового забезпечення

розширеного відтворення підприємств аграрного сектору економіки. Реалізація функціональних можливостей та внутрішнього позитивного потенціалу фінансово-кредитного механізму ґрунтується на розумінні його системного характеру. Аргументовано, що фінансово-кредитний механізм представляє певну економічну систему, оскільки має всі основні її атрибути. Окреслено основні теоретичні передумови формування ефективного фінансового механізму. Обґрунтовано, що формуванню ефективного фінансового механізму передують вирішення окресленого кола питань. Встановлено послідовність етапів створення фінансового механізму в контексті формуванням ефективною системи управління фінансовими ресурсами.

1. Абалкин Л.И. Хозяйственный механизм развитого социалистического общества / Л.И. Абалкин. – М.: Мысль, 1973. – 263 с.; Абалкин Л.И. Что такое хозяйственный механизм? / Л.И. Абалкин. – М.: Мысль, 1980. – 79 с.
2. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь / Э.Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
3. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера/ И. А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1998. – 480 с.
4. Бочаров В.В. Корпоративные финансы / В. В. Бочаров. СПб.: Питер, 2008. – 272 с.
5. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: Монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.
6. Иваницкий, В. П. Механизм инвестирования сбережений населения: монография / В. П. Иваницкий, Е. И. Мельникова. Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2002. – 255 с.
7. Комарова Н. В. Теоретические основы менеджмента: Конспект лекций / Н. В. Комарова. – М.: Доброе слово, 2005. – 64 с.
8. Крушвиц Л. Инвестиционные расчеты / Л. Крушвиц; пер. с нем. под общ. ред. В. В. Ковалева и З. А. Сабова. – СПб.: Питер, 2001. – 432 с.
9. Мельникова Е.И. Финансово-инвестиционный механизм на рынке сбережений населения России / Е.И. Мельникова. – Екатеринбург: Изд. Урал. гос. экон. ун-та, 2006. – 229 с.
10. Общая теория финансов: Учебник / Л. А. Дробозина, Ю. Н. Константинова, Л. П. Окунева и др.; Под ред. Л. А. Дробозиной. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 256 с.
11. Сенчагов В. К. Финансовый механизм и его роль в повышении эффективности производства / В. К. Сенчагов – М.: Финансы, 1979. – 397 с.
12. Финансы, денежное обращение и кредит / Под ред. проф. Сенчагова В.К. – М.: ООО «ТК Велба», 2002. – 358 с.
13. Финансы: Учебник / В. М. Родионова, Ю. Я. Вавилов, Л. И. Гончаренко и др. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 432 с.